

LBRIS

We know
books

DEWEY

Experimentând gândirea

Andrea Parravicini

LITERA

București

CUPRINS

Introducere	7
Nașterea pragmatismului	13
Metaphysical Club și originile pragmatismului	13
<i>Chauncey Wright</i>	15
Ce este pragmatismul?	17
Pragmatism: elemente comune și diferențe	24
Anii de formare: de la idealism la pragmatism	29
Referințe biografice	29
<i>Tânărul Dewey de la Universitatea din Michigan</i>	31
Gândirea tânărului Dewey: de la hegelianism la pragmatism	35
O filosofie a experienței: obicei, minte și corp	39
Critica modelului de arc reflex	39
<i>Noua Psihologie</i>	40
O nouă concepție despre experiență	44
Teoria cercetării, darwinismul și limbajul	55
Pragmatismul în viziunea lui Dewey	55
Logica și teoria cercetării	60
Darwinism și instrumentalism	65
<i>Originea speciilor a lui Darwin și influența sa asupra filosofiei</i>	68
Evoluția culturii și originea limbajului	71

Dewey și pedagogia	77
Nașterea „școlii laborator“	77
<i>Dewey și fiul său Morris</i>	79
Educație, filosofie și democrație	83
Aspecte morale, sociale și politice	93
Comportamentul moral: cel mai uman	93
Gândirea socială și politică	100
<i>Dezbaterea dintre Lippmann și Dewey</i>	107
Democrația și metoda științifică	110
Experiența artistică și religioasă	115
Arta ca experiență	115
Experiența religioasă: o credință comună	119
Concluzie: spre o filosofie „reînnoită“	123
<i>Opere principale</i>	134
<i>Cronologie</i>	139
<i>Indice de nume și concepte</i>	143

Introducere

Filosofia se recucerește pe sine atunci când încetează să mai fie un mijloc de a trata problemele filosofilor și devine o metodă cultivată de filosofi pentru a trata problemele oamenilor.

JOHN DEWEY

Pe 18 ianuarie 1859, în Burlington, Vermont, un băiețel de doi ani și jumătate pe nume John Dewey a căzut într-o găleată cu apă clocotită. Părinții lui l-au vindecat cu un unguent și bandaje de bumbac, dar, în urma unui accident mai grav și nefericit, băiețelul a murit a doua zi, cuprins de flăcări. La nouă luni după această tristă nenorocire, pe 20 octombrie 1859, părinții au mai avut un fiu pe care au decis să-l numească după frățiorul său decedat.

Așa a început, după cum relatează Louis Menand, în cartea sa despre apariția pragmatismului¹, povestea celui de-al doilea John Dewey, care, spre deosebire de fratele său, a trăit nouăzeci și trei de ani și a devenit unul dintre marii intelectuali americani ai timpului său. De-a lungul celor peste șase decenii de carieră academică, a adus contribuții fundamentale la aproape toate

---

¹ (2001, 259–260)

domeniile de cercetare filosofică și socială și a publicat lucrări de filosofie, psihologie, logică, pedagogie, etică, religie, artă și politică. În plus, a ținut prelegeri în fața tuturor tipurilor de audiențe și a scris pentru reviste academice și de opinie. A contribuit la îndrumarea și, uneori, la conducerea unor importante organizații universitare și politice, cum ar fi American Civil Liberties Union, National Association for the Advancement of Colored People, League for Industrial Democracy și multe altele; s-a pronunțat asupra unei game largi de probleme publice majore, cum ar fi necesitatea unei intervenții a Statelor Unite în Primul Război Mondial, și și-a menținut pe deplin activitatea până la vârsta de nouăzeci de ani. „Nu este o exagerare să spunem că, pentru o întreagă generație, problemele majore nu se clarificau până când Dewey nu se pronunța asupra lor“, a declarat în 1950 istoricul proeminent și intelectualul progresist Henry S. Commager.

Dewey este cunoscut la scară largă ca un susținător al unei orientări științifice și experimentale a reformismului social și politic și ca un promotor al unei abordări deliberative a democrației liberale. Este renumit pentru activitatea sa în domeniul educației, ca promotor al pedagogiei experimentale din secolul XX și fondator în Chicago al bine cunoscutei „școli laborator“. Cu toate acestea, celor care îl defineau ca fiind un educator, le răspundea: „Nu, îmi pare rău, sunt doar un filosof. Încerc doar să gândesc. Mă limitez la asta.“ (Menand 2001, 357)

Dewey este considerat, și pe bună dreptate, nu doar „cel mai reprezentativ filosof din întreaga istorie a Statelor Unite“, după cum l-a definit Carlo Sini (DE, IX)², ci și unul dintre părinții fondatori ai pragmatismului american, chiar dacă face parte dintr-o

---

² În ceea ce privește acronimele lucrărilor, consultați bibliografia din anexă.

generație mai târzie decât inițiatorii acestuia, Charles Sanders Peirce și William James. Dewey a dezvoltat propria formă originală de pragmatism, pe care a numit-o „instrumentalism“. El a considerat că abordarea pragmatistă a fost cel mai potrivit și eficient „instrument“ pentru „reconstruirea“ sau „reînnoirea“ filosofiei, care se pierduse în spatele unor enigme abstracte și artificiale, în timp ce știința transformase lumea. În opinia sa, și filosofia trebuia să treacă printr-o revoluție, să se reînnoiască, să iasă din turnul său de fildeș și să se angajeze într-o acțiune mai incisivă în lume. Adevărata inteligență, afirma Dewey, „se manifestă doar atunci când un gânditor participă direct la direcțiile intelectuale și la problemele vitale ale timpului său“.

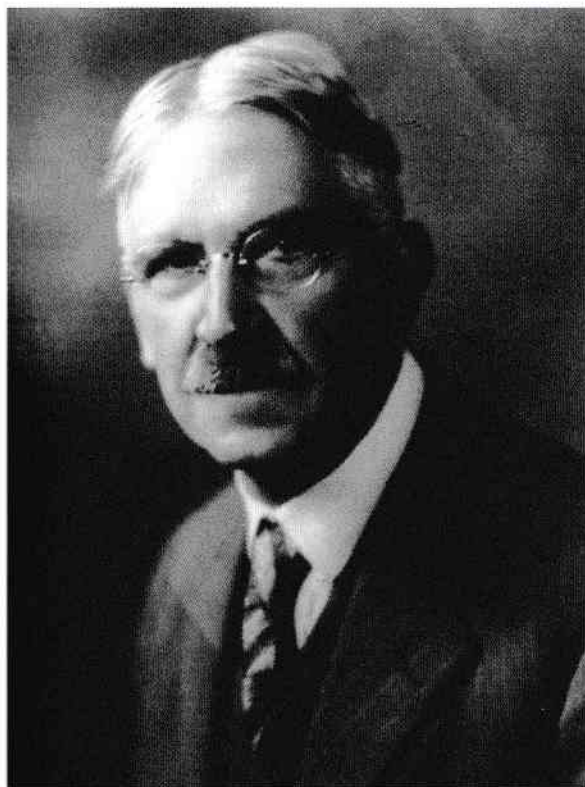
Unul dintre punctele fundamentale ale abordării propuse de Dewey era ideea că filosofia trebuie să adopte metoda experimentală caracteristică științei și să o aplice și în domeniile eticii, moralei și politicii. Dewey concepea cercetarea științifică ca fiind adevărata bază pentru construirea unei politici democratice sănătoase și solide. Încearca să construiască un „nou individualism“, care să nu se mai bazeze pe ideologia profitului privat, cum este cel care caracterizează societățile occidentale de astăzi, ci pe un nou model cultural capabil să transmită egalitatea și libertatea „nu doar în mod extrinsec și politic, ci prin participarea personală la formarea unei civilizații cu responsabilități și interese comune“. Apărarea valorii și autonomiei individului, în gândirea lui Dewey, merge mână în mână cu accentul pus pe valoarea responsabilității sociale, a dezbaterii publice și a participării democratice.

Punctul-cheie al acestui individualism reînnoit, care are o cerere mai vie și mai actuală ca niciodată în zilele noastre, a fost construirea unei științe „umane“, „umanizate“. Unul dintre pilonii filosofiei lui Dewey este conceptul de experiență, care

exprimă unitatea și continuitatea diferitelor dimensiuni ale vieții umane în relațiile lor cu lumea fizică, socială și politică, contrar oricărei dualități sau concepții abstracte a diferitelor aspecte ale existenței noastre. Între om și natură nu există opoziție, ci continuitate, iar această continuitate trebuie să fie considerată baza comportamentului uman. „Numai o conștientizare inteligentă a continuității existente între natura umană, om și societate“, spunea Dewey, „va garanta dezvoltarea unei moralități serioase, dar nu fanatice, hrănită de aspirații fără sentimentalisme, adaptată la realitate fără a fi convențională, sensibilă fără a lua forma calculului de avantaje, idealistă, dar nu romantică.“ (HNC 18)

Pe baza acestui „naturalism“ subiacent, Dewey atribuie rațiunii umane sarcina cu adevărat „strălucită“ de a conferi ordine și stabilitate în lumea naturii și a societății, recunoscând în același timp posibilitatea erorii și a catastrofei unor elemente care nu pot fi îndepărtate dintr-o ființă imperfectă cum este omul, a cărei existență este caracterizată de incertitudine și de o precaritate constitutivă.

Într-un astfel de orizont filosofic, profund marcat de noul scenariu deschis de revoluționara teorie darwinistă a evoluției, Dewey își propune să stabilească o interacțiune solidă între știință, cercetare etică și politică, astfel încât progresul științific să fie inclus în proiectul mai larg al progresului moral al umanității. Pornind de la acest proiect filosofic reînnoit, Dewey se distanțează și de cei care și-au asumat o poziție științifică, laudând fără discernământ și fără spirit critic activitatea științifică, cât și de cei care i-au subliniat doar limitele și neajunsurile. Dacă ne gândim că aceste două poziții sunt astăzi mai prezente ca oricând în rândul filosofilor, intelectualilor și oamenilor de știință din societățile noastre occidentale, înțelegem perfect

John Dewey

care este valoarea unei gândiri antidogmatice, constructive și responsabile, precum cea propusă de Dewey, care, în loc să se poziționeze noncritic într-una dintre cele două abordări în favoarea sau împotriva științei și tehnologiei, este preocupată să ridice problema utilizării, scopurilor și rolului acestora într-o societate democratică. Dewey insistă asupra faptului că știința și progresele tehnice trebuie „puse în slujba speranței și a credinței democratice“, printr-un angajament responsabil de „formare și educare în atitudini libere și deschise la observație și înțelegere“.

Confruntată cu un gânditor cu interese atât de vaste și de profunde și cu o gândire atât de organică, articulată și, în

același timp, atât de actuală, această carte prezintă cititorului principalele teme și aspecte fundamentale ale gândirii filosofice americane. Primul capitol prezintă pe scurt istoria originii pragmatismului și caracteristicile fundamentale ale acestei școli de gândire, pe care Dewey a construit bazele filosofiei sale. După un capitol dedicat vieții și gândirii tânărului Dewey, capitolele al treilea și al patrulea descriu și analizează bazele conceptuale și aspectele principale ale filosofiei și logicii instrumentaliste ale unui Dewey mai matur, centrate pe un nou concept de „experiență”. Capitolele următoare, pe de altă parte, examinează abordarea pragmatismului deweyan în alte domenii ale cunoașterii umane. Al cincilea capitol descrie gândirea sa pedagogică, în timp ce al șaselea se ocupă de reflecțiile pe care filosoful le-a dedicat problemelor morale, sociale și politice. În cele din urmă, după o secțiune dedicată filosofiei deweyene despre artă și religie, capitolul final evidențiază sarcinile și obiectivele pe care Dewey le-a atribuit gândirii filosofice în general.

Includerea unei serii de tabele conceptuale are ca scop aprofundarea sau explicarea conceptelor și ideilor citate în text, pentru a facilita și îmbogăți lectura. În plus, o anexă finală oferă informații despre cronologia evenimentelor care au marcat viața și epoca lui Dewey, precum și referințe bibliografice la principalele lucrări scrise de filosoful american, dar și la alte texte citate în volum.

Nașterea pragmatismului

Metaphysical Club și originile pragmatismului

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Cambridge, orașul american renumit pentru că deținea două dintre cele mai bune universități din lume – Universitatea Harvard și Massachusetts Institute of Technology (MIT), era în apogeul fervorii intelectuale. După cum spunea Charles Darwin, părintele teoriei evoluției, Cambridge părea, la acea vreme, să aibă suficiente minți strălucite pentru a hrăni toate universitățile de limbă engleză. Și tocmai în acest context aprins și stimulat, găsim un grup de tineri gânditori și intelectuali care dezbat marile teme filosofice și științifice ale vremii și care, după cum se știe, au trasat liniile directoare ale unuia dintre cele mai vii și mai fertile curente filosofice de astăzi, așa-numitul pragmatism american.

La începutul anilor 1970, un grup de tineri din vechiul Cambridge, numindu-ne, puțin ironic și oarecum sfidător, „The Metaphysical Club” – pentru că agnosticismul era la apogeu, iar metafizica era disprețuită cu aroganță –, ne întâlneam, uneori în biroul meu, alții în cel al lui William James (CP).

a fi loviți cât mai tare“ (SS). James confirmă, de asemenea, poziția lui Wright de lider al grupului atunci când scrie că acesta nu era pur și simplu mintea genială dintr-un sat mic, ci că și la Londra sau la Berlin ar fi fost un punct de referință filosofic pentru toți.

Chauncey Wright

Chauncey Wright (1830–1875) a avut un rol esențial în nașterea pragmatismului și a fost o punte de legătură fundamentală între filosofia pragmatică și evoluționismul darwinist.

Eseurile majore ale lui Wright aparțin perioadei Clubului Metafizic. Primul dintre acestea este „The evolution of self-consciousness“ (1873), an care Wright și-a prezentat teoria despre evoluția autocunoașterii umane, care i-a influențat atât de mult pe James, Peirce și, prin intermediul acestora, pe Mead și Dewey. Wright și-a îndreptat curând atenția asupra teoriei lui Darwin, pe care l-a apărut, în mai multe rânduri, de diferitele atacuri primite pentru teoria sa. Darwin însuși a fost foarte interesat de lucrările filosofului, cu care a corespondat în mod regulat începând cu 1871. Cercetările lui Wright au fost curând întrerupte din cauza morții sale precoce, la doar 45 de ani.

Importanța acestui gânditor, puțin cunoscut astăzi, pentru nașterea pragmatismului american constă în interpretarea sa originală a teoriei lui Darwin și în empirismul său pragmatic, două elemente care mai târziu convergeau în gândirea pragmatistă prin dezbaterile lui Wright în cadrul Cercului Metafizic.³

³ Pentru mai multe informații, a se vedea A. Parravicini, *In pensiero in evoluzione. Chauncey Wright tra darwinismo e pragmatismo*, Pisa 2012.

Wright, Peirce și James au fost „oameni de știință, mai interesați să analizeze doctrinele metafizicienilor în aspectul lor științific decât să observe valoarea lor spirituală“ (SS). În schimb, alți membri ai Clubului se specializau în domeniul juridic la Harvard Law School, iar unii dintre ei erau pe cale să se angajeze într-o carieră strălucită ca avocați. Wendell Holmes a fost judecător la Curtea Supremă a Statelor Unite și a deținut această poziție prestigioasă timp de treizeci de ani; scrierile sale au avut o mare influență asupra gândirii juridice americane în ansamblu.

Dintre diferiții membri ai Clubului Metafizic, doar Peirce și James au folosit ulterior termenul de „pragmatism“ pentru a elabora primele orientări teoretice născute în contextul Clubului. Cu toate acestea, Peirce însuși, amintindu-și de acel laborator de idei, în unele cazuri pare să le considere mai mult rezultatul valoros și colectiv al acelor dezbateri decât o realizare a unui anumit individ.

Două scrieri ale lui Peirce marchează, în felul lor, nașterea gândirii pragmatiste: „The fixation of belief“ și „How to make our ideas clear“, publicate între 1877 și 1878 în revista americană *Popular Science Monthly*. Aceste articole nu erau altceva decât versiunea mai dezvoltată și mai articulată a unei lucrări citite la una dintre ultimele reuniuni ale Clubului Metafizic, în noiembrie 1872. Lucrarea urma să constituie un rezumat, sau un fel de souvenir, cum spunea Peirce, al pozițiilor filosofice pe care și le asumase în timpul diferitelor întâlniri ale cercului, adunate încă de atunci sub termenul de pragmatism. Ulterior, și pentru o lungă perioadă, din motive de rigoare metodologică, Peirce a refuzat să folosească acest termen în articolele sale publicate, astfel încât cuvântul „pragmatism“ nu a fost prezentat public de Peirce, ci de James, pe 26 august 1898, într-un discurs pe